

Opponensi értékelés
Surányi Balázs

FREEDOM OF WORD ORDER AND DOMAINS FOR MOVEMENT:
A FLEXIBLE SYNTAX OF HUNGARIAN
címmel benyújtott akadémiai doktori értekezéséről

Összegzés:

A jelölt egy nagy nemzetközi tekintélynek örvendő elméleti keretben imponálóan eligazodva, bátor kreativitással, tévedhetetlen problémaérzékenységgel és jól kiválasztott adatsorokra támaszkodva az adott iskola szabályai szerint kiváló alkotást hozott létre mind a deskriptív adekvátság finom részleteit, mind a magyarázó adekvátság univerzális mondanivalóját tekintve, az adott elméleti keret továbbfejlődésére is várhatóan visszaható módon (amit rangos nemzetközi publikációi is igazolnak). Nagyon hasznosnak és hiánypótlónak tartom azt, hogy a magyar egyszerű mondat szintaktikai és információs szerkezetéről a TGG/P&P/MP antikartografikus irányzatának elképzelései szerint ilyen részletes elemzés született, Noam Chomsky munkássága legutóbbi fél évtizedének elgondolásait ezzel bevezetve a magyar nyelvtudományi diskurzusba. Miközben a szerző egy pillanatra sem veszíti szem elől a magyar mondat szerkezet és az amögött felsejlő információs szerkezet „végső kérdéseit”, és így azoknak is érdekes elemzéseket nyújt, akik a választott elméleti keret alapelveiben nem bíznak maradéktalanul.

MINDEZEK ALAPJÁN MESSZEMENŐEN TÁMOGATOM AZ AKADÉMIAI DOKTORI ÉRTEKEZÉS NYILVÁNOS VITÁRA BOCSÁTÁSÁT ÉS A MEGPÁLYÁZOTT CÍM ODAÍTÉLÉSÉT.

Az alábbiakban azzal tiszteltem meg a szerzőt, hogy valódi, éles vitát provokálok minden olyan általa érintett kérdésben, ahol releváns „válaszút” bukkan elénk az elmúlt fél évszázad magyar formális-nyelvészeti gondolatrendszerében – hiszen az Akadémia mint helyszín éppen ilyen, „a dolgok állását” értékelő vitákra kell, hogy predesztináljon minket – mely vitára a fentiek alapján Surányi Balázs minden kétséget kizáróan méltó a dolgozatban kifejtett álláspontjának a képviselőjében, vagyis az Általánosított Utolsó Mentsvár elvére alapított minimalista szintaktikai megközelítés (ÁUM-MP) védelmében.

Részletes megjegyzések (oldal / bek. / sor):

Ch1:

1. A fejezet összefoglalása

A szerző imponáló hozzájárulást tanúskodó, lényeglátó összefoglalást nyújt a Chomsky-galaxis idő- és térbeli kiterjedéséről, ráközelítve a TGG/P&P/MP antikartografikus irányzatára, elhelyezve azt a versengő részelméletek közegeiben, illetve elhelyezve a legsikeresebb magyar generatív szintaktikai irányzatokat is e közegeiben.

2. 15 / ut. bek. (*triggers as intra-syntactic requirements*) + köv. bek. a 16. o-on

E ponton merül fel először az a „végső kérdés”, amit kommentárok hosszabb sorozatában fogok kibontani: mi is a szintaxis territórium, elsősorban a szomszédos szemantikához viszonyítva; és mennyiben tudománytörténeti véletlen, hogy e komponensek hogyan osztozkodnak a leírandó nyelvi területek fölött és milyen hierarchiában társulnak egymással.

Élesebben fogalmazva: az a gyanúm, hogy Chomsky utolsó leheletéig védelmezni kívánja a *Szintaxis Autonómiájának* munkahipotézisét. Emiatt kénytelen a szintaktikai procedúra részeként alkalmazni olyan mozgást kiváltó jegyeket is, amelyeknek valójában egy megfelelő struktúrájú szemantikában lenne a természetes helyük, mivel a szintaxison belül nem lehet a létükre független, empirikusan igazolható érveket adni: pontosan az a mozgás teszi szükségessé a bevezetésüket, amelynek kiváltására szolgálnak. Alig marad olyan jegy, ami a fenti értelemben (talán) „empirikusan igazolhatónak” ítéltető. A szerző mindössze két példát említ. Az egyik a szám/személy egyeztető jegyek esete, ami az (angol) kanonikus alanyi pozíció elérését segíti – itt viszont megkérdőjelezhető, hogy egyáltalán van-e mozgás. A másik a *wh*-mozgás esete – ahol megint csak kérdés, hogy egy kategória-besorolást (a kérdőszói státuszt) szükségszerű-e „jegyre váltani”; nem elegendő-e azt mondani (a dolgot szellemében), hogy a kérdőszó inherens hatókör-felvevő. → 3.

3. 17/1/1-6, ill. (3) pl. kapcsán (*morphologically null features ... such an implementation of the notion of trigger is methodologically unsound*)

A szerző – későbbi céljaival összhangban – elismeri, hogy a MP első korszakában alkalmazott jegyek nagy része módszertani szempontból igen gyenge lábakon áll. Kérdés, hogy mindebből milyen következtetést vonjunk le... → 5.

4. 18/1 (*syntactic templates*)

Az MP alapfilozófiájának rendkívül általános és szikár (*meagre*) elveiből hogyan lehet levezetni a kartografikus megközelítés cizellált struktúráját?! Nagyon nem nyilvánvaló, és ezzel adós marad a szerző, miközben a befogadó P&P filozófiának alapeleme az a törekvés, hogy az UG végső mozgatórugóinak feltárása folyamatosan szoros kapcsolatban maradjon a világ nyelveire irányuló aprólékos deskriptív tevékenységgel. Még az a sötét gyanú is felmerül, hogy a kartografikus irányzat a maga független pályáján halad (hatékony nyelveírást kínálva), a MP-ra való szórványos hivatkozások pedig csupán taktikai okokból történnek... – kíváncsi vagyok a szerző álláspontjára ez ügyben.

5. 20 / 2 (az ÁUM (*gen. Last Resort*) bevezetése kapcsán)

Az ÁUM bevezetésével mintha *imitálnánk* a szintaktikai komponensen belül a szemantikai folyamatokat – megszabadulva az utolsó gátlástól is, hogy úgy kéne tenni, mintha alapjában véve morfoszintaktikai vagy lexikailag inherens jegyek működnének (és csak kivételesen lennének a 2-3. megj-ben említett módon független motiváció nélkül bevezetve...).

5.1. Egy gyakorlati aggály: a formális szemantikai kutatások (még) korántsem nyújtottak olyan egyértelmű, széles konszenzuson alapuló eredményeket, amelyekre úgy lehetne hivatkozni, hogy „íme, ez a reprezentáció áll a SEM interfészen”. A hagyományos logikai formulák és Montague-féle alkalmazásuk közismert ugyan, de a nyelv valódi gazdagságának megragadásához elkerülhetetlennek látszik az interpretáció dinamikus oldalának (információállapot-módosító hatásának) a reprezentálása. Éppen a topik és a fókusz szerepét aligha lehet másként megragadni, hiszen a topik azt regisztrálja, hogy „hova horgonyozzunk”, a fókusz pedig azt, hogy „mi a döntően új információ a

lehorgonyzott szereplőkről”. A dinamikus elméletek reprezentációs technikája körül viszont még korántsem jutottak nyugvópontra a viták; ld.

- Heim, Irene 1982: *The Semantics of Definite and Indefinite Noun Phrases*, Ph.D. thesis, University of Massachusetts, Amherst, published in 1989 by Garland, New York.
- Heim, Irene 1983: File Change Semantics and the Familiarity Theory of Definiteness, in R. Bäuerle, – C. Schwarze – A. von Stechow eds.: *Meaning, Use and Interpretation of Language*, Walter de Gruyter, Berlin, 164–189.
- Heim, Irene 1990: E-Type Pronouns and Donkey Anaphora, *Linguistics and Philosophy* 13, 137–178.
- Kamp, Hans 1981: A theory of truth and semantic representation, in Jeroen Groenendijk – Theo M.V. Janssen – Martin Stokhof eds.: *Formal Methods in the Study of Language*, Amsterdam, Mathematical Centre.
- Kamp, Hans – Josef van Genabith – Uwe Reyle 2004: Discourse Representation Theory, ms. to appear in *Handbook of Philosophical Logic*, source: <http://www.ims.uni-stuttgart.de/~hans>.

- Asher, Nicholas – Alex Lascarides 2003: *Logics of Conversation*, Cambridge Univ. Press.
- Elbourne, Paul D. 2005: *Situations and Individuals*, The MIT Press, Cambridge, Mass., London, England.
- Fox, Chris – Shalom Lappin – Carl Pollard 2002, A higher-order fine-grained logic for intensional semantics, Alberti, Gábor – Kata Balogh – Paul Dekker eds. 2002: *Proceedings of Seventh Symposium on Logic and Language*, Linguistics Dept., Univ. of Pécs, 37–46.
- Groenendijk, Jeroen – Martin Stokhof 1991: Dynamic Predicate Logic, *Ling. and Phil.* 14, 39–100.

Ad hoc-nak tűnik, hogy a szintakták hol milyen szemantikai eredményre hivatkoznak. És sajnos nem működik egy olyan stratégia sem, hogy „egyelőre vegyünk alapul egy korlátozott deskriptív erejű, de megbízható 30-40 éves logikai ábrázolatot” – hiszen a tárgyalt szemantikailag motivált mozgatók (pl. a Topikalizáció) a legmodernebb dinamikus szemléletben ragadhatóak csak meg. Ugyanez vonatkozik arra a merész, de igen érdekes ötletre is, hogy a Q-kifejezések szokásos jelentése mellett azt a faktort is figyelembe vegyük, hogy a topikalizálásban segédkeznek-e, vagy az új információ megadásában.

5.2. És egy súlyos metaelméleti aggály: az ÁUM elvében nyílt hivatkozás történik *jelentéstan*i tényezőkre, ami megítélésem szerint az Automón Szintaxis Elvének durva megsértése, vagy másfelől nézve teljes kiüresítése – noha ez az elv a nyelvi komponensek együttműködési modelljének fél évszázados alapjait jelenti. Vagy ugyanezt kérdés formájában is feltehetem: „fenntartja-e még Noam Chomsky (és minimalista híveinek tábora) az Automón Szintaxis Elvét; és ha igen, akkor hogyan fogalmazható meg ez az elv; ha viszont nem, akkor hol adtuk fel, és feladásának milyen következményei vannak mindarra nézve, ami egykor ráépült?”

5.3. Járjuk körül az Automón Szintaxis Elvét!

Katz (1996) azt írja a kilencvenes évek formális szemantáinak képviselőjében (Lappin 1996), hogy a szemantikai interfészre már a kezdetektől hivatkozik Chomsky:

Erről a szemantikai reprezentációról azonban egyáltalán nem adott számot Chomsky (1957) a *Syntactic Structures* című paradigmaváltó művében. Sőt kifejezetten szkeptikusan állt a jelentéstan kérdéséhez. Egyrészt azért, mert a szemantikában a szintaxis autonómiájáról szóló hipotézise¹ fenyegetését látta, másrészt mert úgy gondolta, hogy a jelentés lényegénél fogva túlságosan zavaros és homályos dolog ahhoz, hogy

¹ A ASZE így van megfogozva az idézett műben: „a természetes nyelvek szintaktikai szerkezete leírható egy formális rendszerben anélkül, hogy hivatkozna ez a leírás bármilyen módon a szerkezetek által hordozott jelentésre”)

egyáltalán tudományos leírás tárgyát képezze, nemhogy egy formális generatív grammatikaelmélet tárgyát.

A formális szemantika kezdeteiről ezt írja:

Montague a hatvanas években végeredményben egyfajta „formális szemantikai autonómiát” kiált ki, ami általa a jelentés homályosnak, zavarosnak ható pszichológiai kérdéseitől határolja el az általa alapított formális diszciplínát, amelyeket a korabeli eszközökkel nem is lehetett másképpen, mint informálisan leírni (próbálni). A szintaxis autonómiáját viszont vitatja, mivel már érettnek tartja a tudományos fejlődés szintjét ahhoz, hogy – éppen a szintaxis nyújtotta stabil alapokra építve – megkezdjék a szemantika formális leírását.

Partee (1996) így látja:

..., ám ezek a [kompozicionalitási elv körüli] „belső viták” roppant békések az olyan frontális támadásokhoz képest, mint ami például Chomsky (1975) részéről érte az Elvet, azt feltételezve, hogy a kompozicionalitás összeegyeztethetetlen a szintaxis autonómiájával. Partee (1996) szerint egyfajta [szintaktikai] „leírási autonómia” a Montague-programnak is a részét képezi, de a „magyarázó autonómia” módszertanilag csupán egy munkahipotézis, amit józan észsel aligha akarhat bárki is fenntartani. Arról van itt szó, hogy az emberi kommunikációs működésben van-e bármi értelme olyasmit feltételezni, hogy szintaktikai szerkezetek generálódnak szabadon, amelyekre aztán később valahogy interpretáció „tapad”. Partee (1996) azon sejtését is megosztja velünk, miszerint Chomskynak a kompozicionalitási elvhez való negatív hozzáállását egy olyan Montague-megjegyzés válthatta ki, hogy ő (mármint Montague) a szintaxisban semmi más érdekességet nem lát, mint azt, hogy a szemantika előkészítője.²

Chomsky, Noam 1957: *Syntactic Structures*, The Hague, Mouton.

Chomsky, Noam 1975: Questions of form and interpretation, *Linguistic Analysis* 1, 75–109.

Katz, Jerrold J. 1996: Semantics in Linguistics and Philosophy: An Intensionalist Perspective, in Lappin (1996), 599–616.

Lappin, Shalom ed. 1996: *The Handbook of Contemporary Semantic Theory*, Oxford: Blackwell.

Partee, Barbara H. 1996: The Development of Formal Semantics in Linguistic Theory, in Lappin (1996), 11–38.

A szemantikai nézőpontból tehát az ASZE egy *munkahipotézis*, amely

(i) rendkívül hasznos volt az ötvenes években, hiszen olyan magas szintű tudományos egzakttságot biztosított, amit csak a kor homályos jelentéstani elképzeléseitől való kategorikus elhatárolódással lehetett elérni,

(ii) és éppen az egzakt, falszifikálható eredményeket kínáló szintaxis bázisára lehetett új típusú, egzakt formális-szemantikát építeni a hatvanas évek végétől kezdve,

(iii) maga az ASZE viszont a tényleges kommunikációs folyamathoz képest teljes képtelenséget fejez ki: a gondolatok szemantikailag megragadható reprezentációját öntjük a szintaxis, a morfológia és (/majd?) a hangtan eszköztárával leírandó hangalakba; egy „vakon” működő szintaktikai komponensnek semmi értelme nincsen, ami „majd csak összerak valamit egy numerációból, amit aztán lehet értelmezni és hangalakba önteni”.

Az ASZE addig még valamennyire tartható, amíg úgy tűnt, hogy a nyelv általában megadja azokat a kis formális fogódzókat, amelyeket meg lehet jegyként fogalmazni – az Utolsó Mentsvár elvének tárgyalt általánosítása viszont annak bevallása, hogy a nyelv erre

² “... ‘descriptive autonomy’ is part of Montague’s program but ‘explanatory autonomy’ is methodologically a working hypothesis about which reasonable people can disagree. ...one can easily understand Chomsky’s negativity towards Montague’s remark that he failed to see any interest in syntax other than as a preliminary to semantics...”

nem különösebben törekszik. A nyelv elsődlegesen egy *szemantikai struktúrát* kínál, amelynek megfelelő reprezentációját meg kell találnunk; a szintaxis és a morfológia feladata pedig annyi marad, hogy *ebből* kiolvassa a megfelelő szórendet és szóalakokat.

Az *ÁUM előtti* állapot tehát úgy értékelhető, hogy a null-morfológiájú jegyek ijesztő tömegének bevonásával az ASZE – legalább formálisan – fenntartható (a reprezentációk formális szintjén), és kidolgozott szemantikai interfész híján elkendőződik az a tény, hogy hatalmas a *redundancia* a szintaxisban előre lejátszott folyamatok és ezen folyamatok szemantikabeli releváns működtetése között.

Az UM általánosítával a fenti redundancia megszűnhet (ami számomra nagyon is üdvözlendő tudományos előrelépés!), nem marad érv viszont arra, hogy a szintaxisban „játsszuk le” azt, ami beismerten a szemantikába való. → 6.

6. 24 / 1-3

A szerző vitathatatlanul a legrelevánsabb kérdéseket tűzi maga elé – függetlenül attól, hogy a megoldás a keretelméleten belül található-e meg, vagy szétfeszíti a kereteket (ld. 5.). → 7.

7. 29/1 (*approach that draws directly on the semantic properties of the elements*); ld. még 62/1 és 82 / 3.4 címsor alatti bek. (*Semantic Economy*), 106/ ut. bek., 196/3

Mint az eddigiekből is kiderülhetett, messzemenően egyetértek azzal, hogy amit a GB vagy a kartografikus-MP mesterségesen megkonstruált szintaktikai környezetek segítségével kíván megragadni, azt (általában vagy talán mindig) az elemek saját szemantikai tulajdonságaira és az ebből adódó lehetséges hatóköri elrendezkedésükre építve is meg lehet ragadni. Mindez a szerző tiszta és kérhelhetetlenül logikus hozzáállására utal, amivel lebontja a mesterkéltszintaktikai kreációkat.

Az 5. megj. gondolatmenetébe ágyazva, a MP-t megelőző GB volt „a mesterkéltszintaktikai kreációk” igazi melegágya. A Move- α szelleme ugyanis („mozgass bármit bárhova – korlátot pedig majd a cizellált szintaktikai struktúrák nyújtanak”) kiváló összhangban van az ASZE-vel, a szemantika felől nézve viszont annyira motiválhatatlan képtelenség, hogy egyenesen az ellentéte motiválható – ami a MP alapjává is vált („csak a végső esetben mozgathatsz”). A mondatszemantika ugyanis a szavak jelentésén túl *összertartozásukat* kell, hogy megragadja és reprezentálja – motiválható módon a *szomszédosságukkal*.

A jelen értekezés lényeglátóan fedi fel a maga terminológiáján belül, hogy a szemantikai összetartozásnak (legalább) két formája van:

- (i) a bővítmények a finit ígéhez kívánnak kapcsolódni, hogy
 - (a) megmutassák vonzat-jellegüket az ige mint régens mellett, VAGY
 - (b) megmutassák adjunktum jellegüket az ige mint alaptag (*host*) mellett
- (ii) a bővítmények a közvetlen hatóköri szomszédaiakként funkcionáló bővítményekhez kívánnak kapcsolódni (ebbe a hierarchiába esetleg, de nem feltétlenül beleértve a topik-szerepeket is).

Az (i) törekvés önmagában is nyelvenként eltérően feloldott feszültséget okoz: melyik bővítmény férhet *közelebb* az ígéhez a nagy tülekedésben, kapnak-e elsőbbséget a vonzatok és azon belül egyes vonzatok. Az (i) és a (ii) törekvés közötti feszültség pedig abban áll, hogy egy bővítmény az imént említett „tülekedésben” kiharcolt helyét őrizze-e meg, vagy inkább a hatóköri hierarchiában szomszédos bővítmények *közelségét* keresse – e feszültséget is eltérően oldhatják fel a nyelvek.

Elfogadva ezt a szemantikai alapvetést, a GB-s Move- α vakon mozgató hatása a szintaktikai és a szemantika komponens végzetes együtt nem működését jelentené – ami persze az ASZE-nek pompás bizonyítéka lenne, viszont aligha motiválható. A MP ezzel

szemben jól megragadja, hogy az (i) törekvés alapján elfoglalt helyüket a bővítmények csak abban a végső esetben hajlandóak feladni, ha engednek a (ii) törekvés hívó szavának. A kartografikus-MP még mesterséges szintaktikai kreációkba próbálja belefoglalni a „(ii) törekvés hívó szavát” – formálisan fenntartva az ASZE-t, az ÁUM alapú (Szemantikai Gazdaságosságot hirdető) MP viszont lebontja e kreációkat – ezzel viszont (mint utaltam rá) felszámolja az ASZE-t. Ami nemcsak a lehetőségét, de jobban belegondolva a *kötelességét* rója ránk a *Faculty of Language* helye újragondolásának. →31.

8. 32 / (1b) formula: $\exists x(\dots \rightarrow \dots)$

Ez egy rendkívül kezdetleges (esetleg el is írt?) formula a nyolcvanas évek elejének stílusában, amikor a dinamikus szemantika éppen csak a kezdőlépéseit tette (Heim 1982). Az *[if p, q]* feltételes mondatokat ugyanis *univerzális* kvantálással fordíthatjuk, és az is világos, hogy a premisszában megfogalmazott *e'* és a konklúzióban megfogalmazott *e''* *eseményszerűség* fölött kell univerzálisan kvantálni: $\forall e'(e' \rightarrow e'')$. Az (1a) mondat így az alábbi (korrekt) jelentés-kifejtést kapja: „Minden olyan *e'* helyzetben, ami annak megvalósulásának tekinthető, hogy meghívunk egy filozófust, előáll majd Max megsértődésének *e''* eseménye”.

Kamp, Hans – Uwe Reyle 1993: *From Discourse to Logic*, Kluwer Academic Publ.

Parsons, Terence 1995: Thematic Relations and Arguments, *Linguistic Inquiry* 26, 635–662.

E pont illusztrációja annak, amire az 5.1. megjegyzésben utaltam: nem túl jók a tapasztalataim annak ügyében, hogy a szintaktikai elemzésekhez milyen szemantikai reprezentációt társítanak a szintakta szerzők (beleértve ebbe azt a leggyakoribb esetet is, hogy jelentésreprezentáció helyett csupán néhány arra vonatkozó kíváncsi szerepel, hogy egy ideális jelentésreprezentációnak mi mindent kellene tartalmaznia...). → 9.

9. 33 / (3)

A *kiválasztási függvény* lényegében az iménti megjegyzésben bemutatott eseményszerűség-referens funkcióját tölti be, de főlegesen körmönfont áttétellel. Az eseményszerűség-referens létére ugyanis közvetlen bizonyítékot nyújtanak explicit névmások:

- a. Péter_i imádja a főnöknőjét_j, de (ő_i) ezt nem akarja neki_j elárulni.
- b. Péter imádja a főnöknőjét, ami nem tesz jót a munkahelyi együttműködésüknek.

10. 44/1 (*intonation can be rising...*)

A *kontrasztív topikra* történik itt célzás? Releváns lenne valahol a Ktop-ot is beilleszteni a szerző gondolatrendszerébe, hiszen a Ktop érdekes vegyülékét mutatja a topikszerű és az újinformáció-szerű viselkedésnek.

11. 46/1

Ezt a tömény bekezdést célszerű lenne példákkal illusztrálni.

12. 50/3

Szövevényes jelentéstani ügyekről úgy beszélni, hogy nincsenek formulák, nagyon nem szerencsés. A szemantikában járatlan olvasó ugyanis elveszíti a fonalat. A szemantikában járatos olvasó viszont (ahelyett, hogy „félszavakból megértené a lényegét”) csúnya komplikációk lehetőségére kezd gyanakodni. A formális szemantika története ugyanis

szinte másról sem szól, mint hogy amikor ténylegesen nekilátnak egy-egy mondattípus kompozicionális jelentés-felépítéséhez, akkor látszólag apró, látszólag „technikai” problémák kegyetlenül keresztülhúzzák a számításokat, és egyáltalán nem a várt eredmény jön ki.

- Heim, Irene 1983: File Change Semantics and the Familiarity Theory of Definiteness, in R. Bäuerle, – C. Schwarze – A. von Stechow eds.: *Meaning, Use and Interpretation of Language*, Walter de Gruyter, Berlin, 164–189.
- Heim, Irene 1990: E-Type Pronouns and Donkey Anaphora, *Linguistics and Philosophy* 13, 137–178.
- Kamp, Hans 1981: A theory of truth and semantic representation, in Jeroen Groenendijk – Theo M.V. Janssen – Martin Stokhof eds.: *Formal Methods in the Study of Language*, Amsterdam, Mathematical Centre.

13. 50/(32) alatti két bek. (*inverse scope, plural Heimian indefinite, GQ interpretation*); ld. még 61/2 (+/- *distributive scope*)

Az a félelmetes helyzet, hogy az előző sorban a szerzőtől említett tényezők az alábbi (a) mondattípus esetében $8-1=7$ logikai lehetőséget adnak, amiből ki kellene választani a nyelvtani jellegzetességek alapján a tényleges olvasatokat: az inverz hatókör mellett azzal kell számolni, hogy a fiúk és a zsákok esetében egyaránt lehet disztributív és nem-disztributív (csoportos?) az olvasat; az a két eset esik egybe, amikor a fiúk egyetlen csoportot alkotnak, a zsákok szintén, és így emeli meg az első csoport a másodikat (itt az inverz hatókör nem okoz jelentésváltozást, ahogyan a *Péter felemelte Marit* mondatnak sincs inverz hatóköri jelentés-alternatívája).

a. Három fiú felemelt négy zsákot.

fiúk→ zsákok→ ↓hatókör↓	csoport csoport	csoport disztr.	disztr. csoport	distr. distr.
egyenes	$F_{1,2,3} \rightarrow ZS_{1,2,3,4}$	$F_{1,2,3} \rightarrow ZS_1$... $F_{1,2,3} \rightarrow ZS_4$	$F_1 \rightarrow ZS_{11,12,13,14}$ $F_2 \rightarrow ZS_{21,22,23,24}$ $F_3 \rightarrow ZS_{31,32,33,34}$	$F_1 \rightarrow ZS_{11} \dots F_1 \rightarrow ZS_{14}$ $F_2 \rightarrow ZS_{21} \dots F_2 \rightarrow ZS_{24}$ $F_3 \rightarrow ZS_{31} \dots F_3 \rightarrow ZS_{34}$
inverz	$F_{1,2,3} \rightarrow ZS_{1,2,3,4}$	$F_{11,12,13} \rightarrow ZS_1$... $F_{41,42,43} \rightarrow ZS_4$	$F_1 \rightarrow ZS_{1,2,3,4}$ $F_2 \rightarrow ZS_{1,2,3,4}$ $F_3 \rightarrow ZS_{1,2,3,4}$	$F_{11} \rightarrow ZS_1 \dots F_{13} \rightarrow ZS_1$... $F_{41} \rightarrow ZS_4 \dots F_{43} \rightarrow ZS_4$

14. 55/3

A „Move = re-Merge” elképzelésből hogy jön ki az A-rekonstrukcióval járó visszafelé mozgás? És hogy lehet levezetni a MP alapelveiből az A-rek. elutasításának esetét? →**15.**

15. 56/ (27) alatti bek.

Az interveniálás hogyan fogalmazható meg a mozgás pozitív „triggereivel”?

Azt firtatja ez a két kommentár, hogy az MP deskriptív gyakorlata nem szakad-e el a rendkívül szikárnak szánt (pl. a vonásszámtól is megszabuló, a Move-ot re-Merge-re visszavezető stb.) magyarázó alapvetéstől

16. 59 / ut. bek.

A posztverbális hatóköri viszonyok azért megérnének némi kifejtést és egy szép ábrát!

17. 65/ 25. láb.

A *minden / mindegyik tanár* különbségről van szó (- / + spec univQ)? És akkor hogy kezeljük ezt a különbséget a tárgyalt keretben? Igen releváns a kvantorok T/F mezőbe való szétosztása szempontjából.

18. 72/ (1) alatti bek., illetve 95/1

Legjobb tudomásom szerint a kétféle többszörös fókusz az alábbi 2000-es cikk tárgyalta először a magyarra nézve, módszeresen elkülönítve őket. A 2002/2005-ös tankönyvünkben pedig számos elemzés található, harmadik típusként kezelve a *nem-hanem* szerkezetet.

Alberti, Gábor, and Anna Medve (2000) Focus Constructions and the “Scope–Inversion Puzzle” in Hungarian, *Approaches to Hungarian* 7, 93–118.

Alberti Gábor – Medve Anna 2002: *Generatív grammatikai gyakorlókönyv*, Janus/Books (Gondolat 2005: 2. kiadás), Budapest.

Célszerű lenne továbbá a TMF és a CMF pontos szórendi preferenciáit tesztelni.

Az én kompetenciám ez:

CMF: (a) > (b) > (c)

TMF: (b) > (c) > (a).

- a. PÉTER hívta fel éjfélkor MARIT
- b. PÉTER hívta fel MARIT éjfélkor
- c. PÉTER hívta MARIT fel éjfélkor

És hogyan vezethetjük le a preferencia-különbségeket?

19. 79 / 3.2 címsor alatt

Néhány példa kéne az angol „specificational sentence”-re!

20. 82 / (15) ábra és a fölötte lévő bek. (α belonging to the type of individuals)

Általánosabb szemantikai leírás kellene, hiszen a magyar fókusz nem válogat: csak az (a) példában individuum típusú az α , a többiben nem:

- a. JÁNOS ette meg a három halat.
- b. János HÁROM HALAT evett meg.
- c. János A 3 HALAT ette meg.
- d. János NYERSEN / ÁLLVA ette meg a 3 halat.
- e. János BUGYIRÓZSASZÍNRE festette a vécéfalat.
- f. Jánost FŐPOLGÁRMESTERRÉ választották.
- g. János egy KICSI, DE SZÍNES képet választott.
- h. János MARIT VAGY NÓRÁT veszi feleségül.

21. 85/ (17)

Hogy magyarázható akkor az a konstrukció, amikor az igekötő megelőzi a negációt?

- a. El nem küldenék egy ilyen cikket a Hubának!

22. 88 / 4, 102 / 1

Adott valaha valaki *kalkulációs algoritmust* teljes mondatok levezetési költségére?! A lokális kalkulációk interferálhatnak olyan későbbi tényezőkkel, hogy a végén az lesz az

olcsóbb, ami a lokálisan drágább részt tartalmazza. Például az autópálya felvezető útjánál található benzinkút mellett anélkül elhaladni, hogy vennék autópálya-matricát, olcsóbb, mint betérni a matricáért. Az éves költségvetésünknek viszont mégis a második megoldás a jobb, mert nem kapunk büntetést...

Kérdés továbbá, hogy lehet-e számszerűsíteni a költségeket? És hogyan kell összesíteni őket? Egyszerű összeadással? Vagy szorozzuk őket össze? Esetleg hetedik hatványaik összegének megfelelően csonkolt átlagából vonjunk hatodik gyököt?! Vagy valamilyen optimalitáselméleti hierarchizálással egy adott ponton olcsóbb konstrukciót helyezzünk olyan privilegizált státuszba, hogy semmi szín alatt nem preferálunk már utána más levezetési utat?

Noam Chomsky tudománytörténeti érdeme, hogy az ötvenes években *falszifikálható* elemzéseket nyújtó, korrekt *matematikai* alapokra állított, a legigényesebb XX. századi értelemben is *tudománynak* nevezhető tudományterületté tette a nyelvvel való bíbelődés mondattant illető részét. *Költségkalkulációs* algoritmus hiányában viszont a MP egyelőre nem tekinthető a fenti értelemben vett tudománynak! És sajnos korántsem kézenfekvő, hogy az említett algoritmus a maga teljes általánosságában kidolgozható! →23.

23. 89 / ut. bek. (*external Merge is less constly*)

A Merge költsége sem „0”? Csúnya komplikációt jelent, ha kicsi, de pozitív a költsége, hiszen „sok kicsi sokra mehet”.

24. 90/1/1 (*Merge takes precedence over Move*)

Nem arról volt szó, hogy a Move visszavezetődik Merge-re? És ha igen, egyáltalán megkülönböztethető (megkülönböztetendő?) marad a kettő?

25. 90 / (25), 103/(44)

Örömmre szolgál, hogy a *negáció* ügyében a fráziscsatoláshoz tér vissza a szerző (→ É.Kiss 1992), szemben a kartografikus megközelítésben dívó Neg funkcionális operátorfejen alapuló megoldással.

É. Kiss Katalin 1992: Az egyszerű mondat szerkezete, Kiefer (1992), 79-179.

A mondatrésztágadásnál viszont (ld. idézett (25) elemzés) sokkal nagyobb a magyarázó ereje a fókuszált XP-re való csatolásnak, ahogyan azt É.Kiss (1992) elemezte, a vezérlési tartományok alapján kijelölendő hatókör alapján – és így a (26) esetétől is elkülönül a mondatrésztágadás esete. A (25) elemzés szerint ugyanis az alábbi (a) összetevő áll a negáció hatókörében: ami megengedi – tévesen – az olyan alternatívákat, hogy [a cikk és két vers] lett elemailezve, vagy éppen semmi.

- a. [a CIKKET emailezte el]
- b. nem [a CIKKET]
- c. [emailezte el]

A NEG-XP feltételezésén alapuló megoldás viszont (b) a fenti (c) pontban mutatott állító szakaszt nem helyezi negációs hatókörbe: állítjuk tehát, hogy „valami el lett emailezve”. És ezt a valamit nevezzük meg a (b) alapján úgy, hogy „a cikktől különböző dolog”.

Nem látom eleve összeférhetetlennek ezt az XP-re csatolást a szerző egyéb megfontolásaival.

26. 91/2, a címsor alatti bek., 99 / (35) alatti bek.

Nem esik itt szó a fókusz *hangsúlyirtó* jellegéről. Csak jóval később (és akkor sem eléggé részletesen) tárgyalja a szerző ezt a kérdést, pedig ez különbözteti meg a semleges (a) mondatot a fókuszos (b) mondattól:

- a. – Mit csináltak tegnap a fiaid?
– 'Péter 'zöldre festette a 'kerítéseket, 'Pali meg 'horgászott.
- b. – Milyen színűre festettétek a kerítéseket?
– 'Péter ''ZÖLDRE festette a kerítéseket, 'Pali meg ''KÉKRE.

27. 95 / (31), 96/1 (*Scope Transparency*)

Abszolút formában kimondva az alábbi (a) mondat csúf ellenpéldát ad, hiszen a magyar nyelvnek megvan az eszköze a transzparens (b) létrehozására:

- a. Többször is felkértem mindhárom lányt.
- b. Mindhárom lányt többször is felkértem.

A megoldás nyilván ismét valami költségsúlyozás (→**22.**) – hogyan?

28. 104 / ut. 2 bek.

Az univ-Q ezek szerint háromféle lehet: T, F vagy Ø jellegű? Érdekes megközelítés, de a pontos elkülönítő kritériumokra kíváncsi lennék.

29. 132 / (32b)

Az alábbi mondat állhatna a rosszul formált (32b) helyett, és nem rosszabb a (32a)-nál:

?Melyik tisztviselővel nyúlt olyan hosszúra az interjú?

30. 134 / ut. bek.

Számos esetben inkorporálódik alany (vagyis alanyi gr. f-jú) összetevő! Ezek persze nem Ágensek – amit kérdés, hogy hogyan vehetünk figyelembe az adott érvelés közepette. Illetve jó lenne látni, hogy a szerző mit kezd a páciensi vs. ágensi alanyokkal az elemzések szintjén.

- a. Marinak *gyereke* született.
- b. *Vendég* érkezett a szomszédékhoz.
- c. *Víz* ment a szemembe.
- d. *Porszem* került a gépezetbe.
- e. *Hiba* csúszott a számításba.

31. 195 / 2 és a 26. lj.; →**7.**

Aki 100 oldal óta izgatottan várta, hogy mi lesz a *scrambling* kiváltója (*trigger*), az roppant soványkának fogja találni a (*for instance*-szel és a lábjegyzet tartalmával tovább gyengített) javaslatot.

Egy szemantikára alapított grammatikaelméletben – továbbvive a **7.** megj-ben felvázolt (i.a-b)-(ii) megközelítést – a magyar nyelvet így helyezhetjük el az UG lehetőségeinek sorában:

I. Az (i.a) és az (i.b) kapcsolatot *ugyanolyan rangú* szomszédossági követelmény rendeli az ige mögé. Ezért van az, hogy gyakorlatilag szabad az ige mögött a vonzatsorrend, és az adjunktumok is szabadon idekeveredhetnek.

I.a. Annak nyitva van a tere, hogy egyéb követelmények preferenciákat adjanak, pl. az É.Kiss által mostanában sokat emlegetett Behaghel-elv valamilyen formája, vagy valamilyen tematikus hierarchia.

II. Az első-fókusz erősebb rangú követelmény hívja az igető elé.

III. A hatóköri sorrendet követelő (ii) kapcsolatot viszont minden egyéb esetben az I. pontban említettel *megegyező rangú* követelmény („állj a hatóköröd elé!) ragadja meg. Így a hatálya alá eső kvantor jellegű és adjunktum jellegű elemek szabadon választhatnak, hogy az (i) vagy a (ii) kapcsolatot „mutatják-e meg” – („összevissza”) posztverbálisan vagy (hierarchikusan!) preverbálisan állva.

III.a. Speciális alesetként kiemelem az első-fókusz utáni operátorok elhelyezkedési alternatíváinak problémáját. A szórendi szabadság (és az inverznek ható sorrendek) ismét abból jönnek ki, hogy a magyarban egyenrangú az (i) és a (ii) kapcsolatot realizálni kívánó követelmények ereje. (A igekötő sorrendi helyének szerepét kell még tisztázni, ld. pl. →18.).

Provokatív zárókérdés:

Vajon van-e akadálya annak, hogy a felvázolt megközelítést egy minden eddiginél „minimalistább” koncepcióként vessük össze az ÁUM-MP-vel? Arról van ugyanis szó, hogy az I-III. pontokban felvázolt módon *egyetlen mozgatus nélkül* minden elem belép lehetséges szórendi helyeinek egyikére. A I. a Scramblinget, a II-III. a Raisinget teszi fölöslegessé.

Gyorsan hozzáteszem, végső konklúzióként: az iménti provokatív zárókérdéssel egyáltalán nem a szerző érdemeit kívánok kétségbe vonni. Épp ellenkezőleg: a benyújtott értekezés nagyszerű deskriptív anyaga és az ennek keretében szolgáló szikár, mégis grandiózus tudománytörténeti ív készített továbbgondolkodásra – és fog másokat is!

Elírások, formai ügyek:

23/3 „Hale (1983)” nem szerepel az irodalomjegyzékben.

44/2 Biztos, hogy „(30)”?

51/ (33) alatti bek. A (33)-ból „a” vagy „b”?

59/5 „Komlósy (1994)”-et nem látom az Irj-ben.

71/ut. bek. É. Kiss (1998a)

73/ (2a) 2. sora. „3” index helyett „2”, kétszer

83 / 2. bek. Nem „Kartunnen”, hanem „Karttunen”

83 / ut. bek. / 1. sor kicsit sok az 'applicability'-ből

86 / (19) fölötti bek. ...*the an...*

94 / ut. bek. „Frey és I.” „to appear” vagy „2009”?

95 / 1 Gyanús a „(40)”

104/(47) `ül' után kéne egy vessző

108/9. láb. „É.Kiss (to appear)”?

115 / ut. bek. „1987b, b”?

122 / (14) 3. sora, 137 / (40b) sok a két csillag

142 / 1. lj. „É.Kiss(2008)”: „a”, „b” vagy „c”?

164 / (9d) 3. sora nem *fortunately*

165 / (11g) 3. sorának végén *replaced*

170 / ut. bek. *appeart*

173 / 1 / 1 'Ernst' előtt fölösleges „(,

181 / ut. bek. „(18)” említései gyanúsak

188/ ut. bek. Az első '(51b)' az '(51a)'

197/2 „Koopman and Szabolcsi” is hiányzik az Irj-ből.

214 / 5 Két pont a végén.

230 / Abbr. Indokolt lenne beletenni még sok mindent: CED, CMP, EPP, NS, TMF stb.

Pécsett, 2011. február 4-én

Alberti Gábor
az MTA doktora